

ATLAS COPCOS F.D INDUSTRI- OMRÅDE I SICKLA, NACKA

Antikvarisk bedömning,
underlag för ny detaljplan

2006-12-21

LjungbergGruppen

Nyréns Arkitektkontor

Innehåll

	Inledning
	Principer för stadsutvecklingen i Sickla
	Planerade projekt
	Antikvarisk egenkontroll
	Diskussion
Hur det kulturhistoriska värdet togs tillvara i stadsbilden/miljön	
	Helhet
	Landskap
	Bebyggelse
Hur det kulturhistoriska värdet togs tillvara i den enskilda byggnaden	
	Luftverkstaden
	Dieselverkstaden
	Forskningscentrum
	Verkstadskontoret
	Expo
	Provningsverkstaden
	Laboratoriet
Relationen mellan befintlig bebyggelse och tillägg	

ATLAS COPCOS F.D. INDUSTRI- OMRÅDE I SICKLA, NACKA

Antikvarisk bedömning,
underlag till ny detaljplan
Sickla 83:22 m.fl. Sickla
köp kvarter och del av Sickla
Industriområde dec 2006

2006-12-21

Beställare:
LjungbergGruppen

Författare:
Urban Nilsson
byggnadsantikvarie

Omslagsbild:
Situationsplan över
Sickla december 2006

Nyréns Arkitektkontor

Nackagatan 4, Box 4709
116 92 Stockholm
08-6984300

Inledning

Under hösten 2006 har arbete med ny detaljplan pågått - Sickla 83:22 m.fl. Sickla köp kvarter och del av Sickla Industriområde. Nacka miljö- och stadsbyggnad har i slutskedet av detta arbete begärt att LjungbergGruppen ska ta fram ett dokument som sammanfattar hur det kulturhistoriska värdet i området påverkats som en följd av den stadsutveckling som där pågått sedan 1998. Bakgrunden till att Miljö- och stadsbyggnad begär detta kunskapsunderlag är att planarbetet givits vid handen att Simbaverkstaden 309 kommer att rivras.

Detta dokument syftar dels till att översiktligt beskriva hur områdets kulturhistoriska värde tagits tillvara under förändringsprocessen, dels till att reflektera över principerna för denna stadsutveckling.

Principer för stadsutvecklingen i Sickla

Att utgå från den för Sickla karaktäristiska strukturen har sedan 1998 fungerat vägledande för områdets utbyggnad. Denna struktur är betingad av järnvägsspårens lägen som gett anvisningar om expansionsriktningar. Med få undantag har befintlig bebyggelse tagits tillvara och arkitektoniskt genomarbetade tillägg har med framgång fogats in i detta tåliga mönster.

Tack vare LjungbergGruppen och Nacka miljö- och stadsbyggnad har Sickla för allmänheten blivit känt som en självklar blandning av kultur, handel och arbetsplatser i gammal industribebyggelse. Även många andra stadsutvecklare har liknande målsättningar utan att det alltid lyckas: men i Sickla fungerar det. I denna miljö möts gammalt och nytt på ett självklart och inspirerande sätt. Genomförandet har till stor del burits av LjungbergGruppens outtröttliga tal om mötesplatsen Sickla.

Planerade projekt

En ny detaljplan ska tas fram för området i sin helhet. Genom planen möjliggörs en nybyggnad för Sickla Galleria etapp 2 vilket innebär rivning av Simbaverkstaden 309 och att en del av Järnvägsgatan bebyggs. Den planerade byggnaden är förutom galleria tänkt att inrymma två parkeringsdäck.

Enligt den kartläggning av områdets kulturhistoriska värde som togs fram 1999 är 309 en "Kulturhistoriskt intressant byggnad, vars bevarande är väl motiverat". I detaljplanen från 1999 har detta värde beaktats genom en generell q-märkning för hela bebyggelsemiljön som lyder "Om-, till- och nybyggnad ska utformas med hänsyn till befintliga byggnaders och områdets kulturhistoriska värden." Enligt min bedömning innebär det att byggnad 309 har tillmätts kulturhistoriskt värde i en sådan grad att förbudet mot förvanskning – PBL 3:12 – skall tillämpas vid eventuell ändring.

Antikvarisk egenkontroll

Sedan 1999 då den antikvariska förundersökningen, med kartläggning av områdets kulturhistoriska värde, togs fram har antikvarisk medverkan förekommit dels på den mer övergripande plannivån, dels på projektnivå.

Antikvarisk medverkan har förekommit under de två parallella uppdrag då helhetsgrepp om området togs. Den antikvariska förundersökningen från 1999 fungerade som planeringsunderlag för den detaljplan för områdets östra del som togs fram samma år. Syftet med förundersökningen var att den skulle fungera som planeringsunderlag även framgent. Under den detaljplaneprocess som pågått 2006 har antikvarisk egenkontrollant deltagit i slutskedet.

Vid ombyggnadsprojekt av eller hyresgäst Anpassningar i enskilda byggnader har antikvarisk medverkan funnits med i olika grad. I vissa projekt har antikvarie inte medverkat, medan det i vissa fall inskränkt sig till att omfatta en förundersökning utan uppföljande antikvarisk kontroll. Sedan ca. två-tre år tillbaka tillämpar LjungbergGruppen, i de flesta projekt, en rutin för antikvarisk egenkontroll som omfattar samtliga steg - förundersökning, kontroll och slutredovisning. Rutinen säkerställer att ombyggnader sker varsamt (PBL 3:10) och att kulturhistoriska värden inte förvanskas (PBL 3:12).

En av orsakerna till att beställaren, i flera fall, inte givit kontrolluppdrag till byggnadsantikvarie är att Nacka miljö- och stadsbyggnad sannolikt inte krävt att antikvariskt egenkontrollant ska delta i planprocessen eller vara en del av beställarens kontrollplan.

Diskussion

Simbaverkstaden 309 från 1960 är en viktig karaktärsskapande byggnad som sluter Evenemangsplatsen på dess norra sida. (Observera att byggnad 326 aldrig kallats Simba. Byggnaden var ursprungligen ett mekaniserat Centrallager med en tvåvånings kontorslänga längs västra sidan.) Simbaverkstaden är den västligaste delen av den rad av sammanbyggda verkstäder och packningshallar som sträckte sig längs det norra av Saltsjöbanans stickspår: en obruten axel som i dag benämns Järnvägsgatan. Den relativt låga byggnadshöjd som 309 har fungerar väl tillsammans med de högre husen 206 och 203 på Smedjegatans andra sida.

Sedan 1999, då den antikvariska förundersökningen för området togs fram, har den däri ingående klassificeringen av bebyggelsens kulturhistoriska värde fungerat vägledande i såväl planfrågor som inför och under ombyggnader av enskilda byggnader. Samtidigt finns gällande planer för området som medger stora byggrätter. Detta förhållande gör att befintlig bebyggelse kontinuerligt utsätts för ett fastighetsekoniskt tryck. Att verkstad 309 rivs och ersätts med en större byggnad illustrerar väl detta förhållande. Förutom rivningen av 309 så har inte Järnvägsgatans starkt strukturerande axel genom området tagits tillvara.

Olika behov, samhällsintressen och tekniska egenskapskrav vägs samman då områden utvecklas. I vissa fall måste kulturmiljövården acceptera att kulturhistoriskt intressanta delar ersätts. Ett exempel på detta är hur Experimentverkstaden 401 ersattes av Gillerondellen och det cylindriska parkeringshuset. Mycket tyder på att Simbaverkstaden och en del av Järnvägsgatan kommer att ge plats åt Sickla Galleria etapp 2. Givet detta finns det anledning att reflektera över hur kommande byggnadsprojekt kommer att påverka området.

Att ta tillvara kulturhistoriskt värde är en bärande del av LjungbergGruppens vision för Sickla. För framtiden är det därför väsentligt att denna områdets profilfråga bärs vidare.

Hur ser framtidsplanerna ut för Siroccoverkstaden 315 och det mekaniserade Centrallagret 326? Kvaliteterna i dessa byggnader, t.ex. dagsljus, har ännu inte tagits tillvara på det sätt som förtjänstfullt gjorts t.ex. i Provningsverkstaden 404 där designgymnasium inrymts eller i Packningshallen 314 vilken är Gallerians, vackra centrala rum. Ett preliminärt antagande är att ett bevarande av hallarna troligen kan kombineras med påbyggnad på en del av befintlig byggnadsyta.

LjungbergGruppens vision för Sickla, är enligt min bedömning, unik i landet. För att visionen och resultatet på sikt ska kunna upprätthållas är det viktigt medvetenhet om det kulturhistoriska värdets betydelse finns bland de människor och i de grupper som på olika nivåer hanterar fastigheterna i Sickla. Det handlar om allt från kommunens politiker och tjänstemän över LjungbergGruppens organisation till deras konsulter och hyresgäster.

Hur det kulturhistoriska värdet togs tillvara i stadsbilden/ miljön

För Atlas Copcos industriområde i stort liksom till de enskilda byggnadernas historia hänvisas till *Atlas Copcos f.d. industriområde i Sickla, Nacka. Antikvarisk förundersökning, slutrapport 1999-04-15.*

Helhet

Det kulturhistoriska värdet i ett industriområde utgörs främst av helheten: den struktur som bebyggelse, anläggningar och mark tillsammans bildar. Varje del hade sin specifika roll i en industriell process, en helhet. En viktig etableringsfaktor för AB Diesels Motorer (senare Atlas Diesel och Atlas Copco) var järnvägen. De första verkstäderna byggdes först på norra sidan 1898, sedan på södra sidan 1909 om det första stickspåret som lades ut. I dag består industriområdet i Sickla av två tydliga delar – en i väster och en i öster. Den äldre delen i väster har från 1910-talet in i våra dagar växt, likt ringarna på vattnet, kring den samlande verkstadsgården. Den yngre delen i öster är däremot axialt strukturerad och bebyggelsen har på ett tydligare sätt, sedan 1940-talet, förlagts längs det äldre stickspåret och den södra och nyare järnvägsförgreningens spårområde kallad Simbagatan.

De för området starkt strukturerande axlar eller gaturum som både det norra f.d. stickspåret och det södra f.d. spårområdet i dag utgör har under förnyelsen respekterats och t.o.m. förstärkts.

Det gamla sambandet mellan områdets östra och västra del har återupprättats. Det förnyade områdets tyngdpunkt har förlagts till det som fram till 1900-talets mitt var verkstadsområdets kärna vid Marcusplatsens norra och östra sida. Ursprungligen fanns en rumslig förbindelse från Marcusplatsen och österut, denna "gata" gick mellan Luftverkstaden (212) och Maskinverkstaden (202). På 1930-talet byggdes den igen med verkstad i bottenvåningen och kontorsvåningar däröver. Detta tillägg var mer pragmatiskt betingat än arkitektoniskt genomtänkt. Genom selektiv rivning

har förbindelsen återskapats. Åtgärden hade det dubbla syftet att Marcusplatsen och Handelsområdet dels sammanlänkades, dels kunde gatan och fasaderna på 212 och 202 återskapas i enlighet med tidigare utformning. Dessutom gav åtgärden en fri siktlinje där en besökare i en anblick ges en sammanfattning av områdets bebyggelseutveckling från Tekniska kontorets (405) portal, via Monteringsverkstadens (201) basilikaform, Maskinverkstadens (202) tegelkontreforer och engelskt röda träfönster, Luftverkstadens gulputsade gavel (212) till de mer sentida verkstadsbyggnaderna längs det f.d. spårområdet i öster.

Åtgärden krävde emellertid att delar av 1930-talsbyggnaderna 203 och 213 måste rivras. Den nya funktion som härigenom skulle skapas och de återskapade kulturhistoriska kvaliteterna värderades dock högre än de som av samma orsak måste offras. En försonande omständighet var dels att hus 213 i allra största utsträckning fick stå kvar och en ny gavelfasad byggdes, dels var hus 203:s kulturhistoriska värde mer begränsat.¹

Ytterligare en förbindelse mellan Marcusplatsen och handelsområdet skapades genom att ett pelarfack i den långa luftverkstadens bottenvåning togs i anspråk för en öppen gångport.

Landskap

Före industrietableringarna bestod området av ängsmark med berg i dagen och sankmark tillhörande herrgården Stora Sickla. Områdets terräng sluttar från Gamla Värmdövägen mot söder. Landskapet består dels av fragment från perioden före industrietableringen men framförallt mark präglad av den verkstadsindustriella driften.

Ett omedelbart syfte med markplaneringen har förstås varit att, som i stadsförnyelsen i sin helhet, ge goda fysiska förutsättningar för de verksamheter som skall finnas i området. Som redan nämnts har det varit en självklarhet att landskapsgestaltningen tar sin utgångspunkt i befintliga kvaliteter. Exempel på detta är parkstråket med träd längs Sickla industriväg, bergsslutningarna med träd i sydväst, trädbeståndet vid Sickla hållplats i nordväst, spårområden, hårdgjorda upplagsytor och framförallt Marcusplatsen. I dessa fall har ursprungliga värden förstärkts genom t.ex. trädplantering. Den under 1940-talet som park så välhållna Marcusplatsen (f.d. verkstadsgård) har återfått sin ursprungliga planform² genom att en yta markparkering tagits bort.

Det parkarrangemang av senare datum som fanns öster om luftverkstaden togs dock bort till förmån för den stora hårdgjorda yta som i dag benämns Evenemangsplatsen. Parken bestod av fragmentariskt bevarade gräsmattor diagonalt genomkorsade av gångar med halvrunda buskage och ett antal prydnadsträd vars kulturhistoriska värde bedömdes vara begränsat. Det var nödvändigt att använda Evenemangsplatsen som bilparkering eftersom handelsområdet växte vidare in i luftverkstadens bottenvåning. Ytans öppenhet ger goda möjligheter att arrangera olika evenemang.

Anläggandet av Gillerondellen innebar att ett mindre stycke f.d. ängsmark med berg i dagen sprängdes bort. I berget fanns hål från utprovning av tryckluftsdreven borrarutrustning. Dessa borrhål bar naturligtvis vittnesbörd om den verksamhet som bedrivits inom området. Liknande borrhål finns dock kvar i det berg som går i dagen på Marcusplatsen invid hus 213. I detta sammanhang är förstås provgruvan den mest

intressanta lämningen. Provgruvan finns på 20 och 40-metersnivå under det forna industriområdet. Rondellens cirkulära yta är, som en hommage till gruvbrytningen, täckt av sprängsten.

De efter den industriella produktionens nedläggning tömda ytorna har givits en ny struktur och intimitet genom trädrader i stora planteringskärl av corténstål, belysningsarmaturer, pollare, gångbanor, parkeringsplatser, vägar och sammanhängande markmaterial. Längs den gamla pålastningshallen (314) och det f.d. spårområdet, där Sickla Gallerias tillbyggda del adderats, står fortfarande traversbanan med sina pelare och överliggare av armerad betong. Den bidrar till att strukturera Simbagatans uterum. Likt ett tredimensionellt skrivtecken berättar den om områdets industrihistoria.

Bebyggelse

LjungbergGruppens utgångspunkt är att den gamla industrimiljön skall återbrukas genom förnyelse i form av renoveringar, ombyggnader och tillägg. Inom området finns flera exempel på byggnader som under årens lopp byggts på med en eller flera våningar. Luftverkstaden byggdes på med en våning och byggdes till åt söder med flera pelarfack 1938. Med inspiration hämtad ur detta faktum väcktes en idé om ännu en påbyggnad och renovering av luftverkstaden. Detta i kombination med de planerade förbindelserna mellan områdets västra och östra del blev ett projekt av sådan dignitet att området kunde börja göras synligt och marknadsföras. Den glasade och därmed kontrasterande påbyggnaden skulle komma att synas vida omkring och dessutom krönas av områdets namn i fristående blockbokstäver i neon. Den arkitektoniska lösningen för påbyggnaden blev en indragen tvåvåningsvolym med glasfasader samt tak och detaljer av grå plåt. Fläktrumsvåningen sträcker sig längs hela byggnadens längd och utgör en upphöjd del av taket. Den befintliga byggnadens takkant och takets planmått togs som utgångspunkt för utsträckningen på den takterrass som skjuter ut från bjälklaget mellan de båda glasade kontorsvåningarna.

Idén var stadsbyggnadsmässigt och arkitektoniskt djärv men antikvariskt tvivelaktig eftersom byggnadens volym på ett så drastiskt sätt skulle komma att ändras. Från antikvariskt håll framfördes synpunkten att eftersom detta kraftfulla grepp tilläts på en av områdets viktigaste byggnader skulle det betraktas som ett undantag, åtminstone då det gäller de mest värdefulla byggnaderna. Till denna princip har hittills alla parter i processen anslutit sig.

Ytterligare en påbyggnad har alltså genomförts: dock i blygsammare skala. Det är en lanternin med glasfasader som rymmer Klätterverkets högsta klätterväggar. Lanterninen skjuter upp ur maskinverkstadstakets mitt men underordnar sig "basilikans" (201) högdal och syns endast från vissa platser på håll, t.ex. från Gamla Värmdövägen och Saltsjöbanan i vissa vinklar.

I förnyelseprogrammet har hittills en rad mer renodlade nybyggnader uppförts – Parkeringshuset (401), kontorshuset Ångpannan (203), byggnaden för Atlas Copco Tools (420), Sickla Gallerias tillbyggda del, det större parkeringshuset i nordost, tillbyggnaden till verkstadsbyggnad (329) i öster, det nyligen uppförda s.k. Växthuset (340) och Nya Handelshuset som vid årsskiftet 2006 –07 är under uppförande. Tilläggen har på olika sätt påverkat både stadsbildens och enskilda byggnaders kulturhistoriska värde.

Kontorshuset Ångpannan (203) är, sett till stadsbildens antikvariska värden, ett exempel på ett bra tillägg. Volymen är visserligen stor p.g.a. sin höjd men dess planmått är måttfullt. Eftersom byggnaden vänder sig mot handelsområdet inkräktar dess volym inte på ett besvärande sätt på den äldre bebyggelsen utan är tvärt om skickligt balanserad mellan kontorshuset 206 och Luftverkstaden 212. Det nymodernistiska formspråket med stora fönsterband kontrasterar på ett förtjänstfullt sätt mot befintlig bebyggelse samtidigt som valet av tegel som fasadmateriäl anknyter till områdets tradition, i synnerhet till det rödbruna tegel som användes på de byggnader som uppfördes vid 1960-talets slut efter Bengt Hidemarks ritningar. Byggnaden utgör en anslående fond i väster för Simbagatan.

En kedja av förutsättningar ledde till att byggnad 203 uppfördes. Ovan beskrivs hur det gamla hus 203 delvis måste rivas som en följd av att passagen mellan Marcusplatsen och handelsområdet skapades. Byggt som det var kring det gamla ångpannehuset, fanns ingen annan rimlig utväg än att riva huset i sin helhet och ersätta det med ett nytt. Då tomten var för smal för att det skulle bli ekonomiskt försvarbart att projektera och uppföra en byggnad med ett så litet planmått måste man göra anspråk på en mindre del av Maskinverkstaden (202). Denna byggnad har den högsta klassificeringen – ”Kulturhistoriskt mycket värdefull byggnad, vars bevarande är synnerligen angeläget”. På 1920-talet byggdes 202 till åt öster genom att ett tak med rikt överljus lades över den gård som fanns mellan 202:s östfasad och den mindre verkstadsbyggnaden 206 och ångpannehuset 203. Det var denna länktillbyggnads södra ände som togs i anspråk. Taket revs således men ingen yttermur, utom den som hörde till det förvanskade ångpannehuset. I stället återfinns 202:s ursprungliga östmur inne i den butikslokal som finns i det nyuppförda hus 203:s bottenvåning.

Den småskaliga Experimentverkstaden (401) från 1930-talet ingick dels i det sammanhang av funktionalistiska byggnader som formade Marcusplatsens sydöstra hörn, dels hade den en direkt koppling till den verksamhet som bedrevs i provgruvan med dess två gruvlavar. Byggnadens exteriör var välbevarad: exempelvis fanns originalfönstren kvar. Som enskildhet var byggnaden kanske inte omistlig men som en starkt karaktärskapande del vid Marcusplatsen och i helheten bedömdes den representera den högsta kulturhistoriska klassificeringen.

Olyckligtvis har byggnadens relativa litenhet och olämpliga läge, med avseende på områdets trafikföring, varit starkt bidragande orsaker till att den i dag inte finns kvar. För Marcusplatsen och handelsområdet var det nödvändigt att ordna infarter från Järlaleden. Den trafiktekniskt mest gynnsamma lösningen var att anlägga en rondell omedelbart söder om Experimentverkstaden (401). De första skisserna visade en rondell som förutsatte en rivning av 401 i sin helhet. Efter bearbetningar av förslaget blev det möjligt att bibehålla en del av byggnaden. Den högre södra verkstadsdelen revs liksom den del som tillbyggdes åt väster på 1950-talet. Därefter anlades Gillerondellen och den breddade infartsvägen till Marcusplatsen, kallad Nygatan.

Parkeringshuset (401) har byggts på den plats där experimentverkstaden låg. Oaktat parkeringshusets goda arkitektur har byggnadens cylindriska form, höga höjd, avvikande fasadmateriäl ändrat Marcusplatsens sydöstra hörn. Den sammanhållna funktionalistiska karaktären, den välavvägda proportioneringen mellan högt och lågt, utblicken mot de till företaget knutna Långsjöhusen i söder är tre av de kvaliteter som gått förlorade genom att parkeringshuset byggts på denna plats.

Den nya lamellformade byggnad (420) som sammanbinder 411 och 415 bidrar till att höja de arkitektoniska kvaliteten i områdets sydvästra del. Byggnadsvolymen skärmar dock av hus 415 från området i övrigt. Detta är beklagligt eftersom byggnaden har ett uppenbart släktskap i både material och gestaltning med Expon (408) och Provningscentralen (404) som alla tre ritades av Bengt Hidemark vid 1960-talets slut.

Som utgångspunkt för Sickla Galleria (invigd 2005) togs de befintliga byggnaderna 313, 314 och 322. På det f.d. spårområdet längs 314 och i dess förlängning österut uppfördes en tillbyggnad. Dessutom påbyggdes 313. I denna sammanflätade helhet av nytt och gammalt är Sickla Galleria inrymd. Den gamla packningshallen (314) med sin höga och långsträckt rumsvolym utgör gallerians sammanhållande stråk. Mot norr utgör 313, 314 och 322 forfarande en sammansatt och karaktäristisk byggnadsfront längs Saltsjöbanan.

Det nya parkeringshuset i nordost, längs Saltsjöbanan, är inordnat i den industriella struktur som steg för steg och konsekvent byggts ut i områdets östra del. Den kontrastverkan som byggnadens lätta, ljusa glasfasader erbjuder är en välkommen kontrastverkan i denna områdets östra, mer avlägsna och inte lika känsliga del.

Planiaverkstaden 329 tillbyggdes åt öster ca. 2002. Tillbyggnaden hör till ett av de tillägg i större skala som gjorts i områdets östligaste del.

Hösten 2006 stod det s.k. Växthuset 340 färdigt. Genom sin placering sluter det Evenemangsplatsen i söder. Tack vare byggnadens friska arkitektoniska grepp och relativa litenhet utgör den ett välkommet tillskott till denna, av stor skala präglade, plats.

I områdets sydöstra hörn byggs 2006 –07 ett nytt handelshus i en skala som vida överträffar t.o.m. Atlas Copcos f.d. verkstadsbyggnader. Trots skalan och ändamålet handel är byggnaden medvetet formgiven och dess södra, svängda fasad följer Järlaledens trafikrörelser.

Hur det kulturhistoriska värdet togs tillvara i den enskilda byggnaden

2001 stod ombyggnaden av Luftverkstaden (212, 213) klar. Ombyggnadsprojektet tilldelades Stockholms byggmästareförenings ROT-pris. Under den gemensamma benämningen Dieselverkstaden har Nacka kultur, Stockholms länsmuseum, Astoria biografer m.fl. kulturinstitutioner flyttat in i Monteringshallen (201) och delar av Maskinverkstaden (202) som i övrigt byggs om för verksamheter och butiker med den senaste hyresgästen inflyttad 2006. Dieselverkstaden har sedan invigningen tilldelats flera priser och fått utmärkelser – Stockholmspriset, Stockholms hembygdsförbunds restaureringspris m.fl. 2000 förnyades kontorsvåningarna, trapphus och entré i verkstadskontoret 206. De senaste åren har utbyggnadstakten i området ökat och därmed antalet renoveringar eller ombyggnader av befintliga byggnader. En möbelbutik har inrymts i byggnaderna 206 (bv) och del av 202. Expon 408 har varsamt byggts om och inretts till Showroom för möbel- och inredningsdesign. Provningsverkstaden 404 har varsamt byggts om och inrymmer numera en gymnasieskola med designinriktning. Laboratoriet 414 har byggts om till restaurang. I den första verkstadsbyggnadens 204:s södra långsida har butiker inrymts.

De stora lager- och verkstadshallarna från 1950 och 60-talet – 309, 315 och 326 – har under 1990- och 2000-talen genomgått förhållandevis små förändringar. Hallarna fungerar för butiksändamål utan att dessas inneboende kvaliteter fullt ut nyttjas - dagsljus från taklanterniner, högt sittande fönsterband samt stora och höga rumsvolymer.

För Atlas Copcos industriområde i stort liksom till de enskilda byggnadernas historia hänvisas till *Atlas Copcos f.d. industriområde i Sickla, Nacka. Antikvarisk förundersökning, slutrapport 1999-04-15.*

Luftverkstaden och prototypverkstaden (212, 213)

Inför ombyggnaden var byggnaden till hälften kontoriserad med kontorsvåningar på de mellersta planen och verkstadslokaler i bottenvåningen och på översta våningen. Syftet med ombyggnaden var dels att skapa öppna kontorslösningar i de stora generella f.d. verkstadsrummen, dels att bygga på den befintliga volymen med två våningar. Ombyggnadens gestaltning byggde på en idé om kontrastverkan varför en återgång till 1938 års utformning eftersträvades för den befintliga byggnadens exteriör.

Mellan Nyréns arkitekter och antikvarier fördes diskussioner kring möjligheten till och lämpligheten av en påbyggnad. Principer för den befintliga byggnadens renovering togs fram gemensamt.

Fasaderna putsades med kalkbruk och avfärgades i ockra. Ombyggnadens taklist har inte kunnat göras lika tunn som den ursprungliga från 1938 men i likhet med påbyggnadens takterrass har den en grafisk tydlighet som markerar byggnadens horisontallitet vilket bidrar till att balansera byggnadens väldiga volym.

De småspröjsade ursprungsfönstren med tre lugter fanns inte kvar varför ett fönsterbyte gjordes. De nya fönstren innebar att den vanprydande igensättningen av fönstrens översta luft blev ett minne blott. Den norra gaveln, som varit motbyggd, rekonstruerades bl.a. genom att nya fönster sattes in i fönsteröppningar som tidigare varit igenmurade. Vissa fönsterbröstningar sänktes och fönsterdörrar sattes in dels vid utrymningstrappor, dels till den takterrass som anordnats på taket till hus 213.

I bottenvåningen mot evenemangsplatsen anordnades butiker med anpassningar t.ex. för butiksdörrar. Här anordnades också en öppen gångport genom pelarfacket söder om det södra trapphuset. Den befintliga fönsterrytmen, med fönster om tre och tre med pilaster mellan, tjänade som utgångspunkt för placering av entréer och skyltfönster. I hela husets längd byggdes ett från fasaden fristående skärmtak med skyltning. Stommen är av stålbalkar och taket av glas för att detta klimatskydd skall släppa igenom dagsljus till gångbanan och entréerna därunder. Luftverkstadens södra gavel används för skyltning åt de företag som hyr i byggnaden.

De stora generella rummen med sin volym, synliga betongstomme, höga takhöjd och rika ljusinfall är kvaliteter som fullt ut tagits tillvara på kontorsvåningarna 1, 2 och 3 trappor. Bottenvåningen med sitt stora djup har däremot delats upp för att rymma butiker och restauranger.

Dieselvekstaden: Monteringshall (201), maskinverkstad (202), verkstadshall, kontor och vattentorn (210, 211)

2006 är den s.k. Dieselvekstaden allt igenom fylld med nya verksamheter från kultur till handel. Senaste projektet är biografen Astoria. Projektledare från LjungbergGruppen har varit Magnus Alteskog och ansvarig arkitekt Tomas Rosén från Nyréns. De båda byggnadernas uppenbara monumentalitet och symbolvärde är kvaliteter som under hela projektet framstått som självklara. Fastighetsägaren såg tidigt denna potential och har intresserat flera viktiga kulturinstitutioner, inte bara i kommunen utan även i regionen, att flytta hit. Därmed har begreppet Dieselvekstaden kunnat etableras och bli den motvikt till Marcusplatsens kontorshus och handelsområdets kommersiella utbud som gör Sickla till ett komplett stadscentra. Denna användning har i högre grad, än en rent kommersiell användning, möjliggjort ett gott tillvaratagande av kulturhistoriskt värde.

För fasadernas del har Nyréns tillämpat en princip som kan benämnas "länkning" som går ut på att de många omedvetna ändringar som gjorts rättas till. Samtidigt är det inte en rekonstruktion av 1914 års utseende som eftersträvat utan en utformning som säger något om byggnadens levnad och som tillåter de nya funktionerna att synas.

Två i sen tid avsevärt förstörade portar har förvandlats till höga fönster för bibliotek och arkiv. De många välbevarade fönstren i sina ursprungliga fönsterhåll har renoverats och målats i ursprunglig engelskt röd kulör med alkydoljefärg som färgmaterial. Av klimatskäl har fönstren försetts med diskret innerbåge med isolerglas.³ Den nya entrén har nedtill ett modernt dörrparti krönt av ursprungliga fönster. I den del av 202:s sydfasad som varit motbyggd har flera igensatta fönster, en port och förstörda murpartier och strävpelare rekonstruerats. Fönstren är nytillverkade i trä enligt ursprunglig utformning. Till rekonstruerade murpartier har återanvänt tegel lika originalet använts. I den södra fasaden förekommer även nya entrépartier för butiker vilka utformats i ett modernt men diskret formspråk som väl harmonierar med ursprungliga delar. Den norra fasaden är mer välbevarad och undergår inte lika många förändringar eftersom bara lastportar men ingen entré ännu förlagts dit. Den nordvästra delen av hus 201 har byggts om till lokaler för Stockholms länsmuseum och de sentida aluminiumfönstren med felaktig indelning har ersatts med träfönster av ursprungligt utseende d.v.s. enligt den princip som tillämpats vid ombyggnaden i övrigt. I samband med ombyggnad för möbelbutik renoverades inte ursprungliga träfönster, utan nytillverkade fönster kom även här till användning.

Spår från den verkstadsindustriella verksamheten har bibehållits där så varit möjligt, t.ex. beslag efter avlägsnade avgasrör. Fasaderna har rengjorts och verksamheterna har skyltats på ett diskret sätt.

Ombyggnaden har även givit anledning till att ta upp flera av de ursprungliga taklanterninerna (201) vilket dels återger den djupa byggnadskroppens inre ljus, dels bidrar till ett återskapande av en mer ursprunglig exteriör.

Inledningsvis nämndes att den nya användningen som kulturhus, ett offentligt rum har möjliggjort att stora delar av rumsvolymen har kunnat bibehållas. Visst har mellanbjälklag och skiljeväggar byggts men detta har gjorts enligt principen "hus i hus". Kring detta hus som bl.a. rymmer teaterlokaler återfinns de stora f.d. verkstadslokalerna. Här har offentliga och halvoffentliga verksamheter samlats – bibliotek, café, konsthall, reception, teaterfoyer. Sidoordnat ryms även restaurang, Klätterverket, Länsmusikens blåsarsymfoniker och Stockholms läns museum.

Det största och högsta rummet återfinns i byggnadens södra del i anslutning till entré och reception. Här återfinns, i komplett skick, en av de två ursprungliga traverserna. De i armerad betong gjutna traversbanorna med stålräls finns kvar. Som en följd av ombyggnaden har sektioner av banorna måst avlägsnas. Den andra traversen på sin bana finns också kvar som en del av den stora teaterlokalens tekniska utrustning. Här "brukas" den industrihistoriska detaljen i dubbel bemärkelse, både som teknisk utrustning och som en nyckel till byggnadens industriella historia.

Liksom fallet var med luftverkstaden har moderna färgmaterial använts vid ommålning av betongstommen och övriga färgskikt. I de offentliga utrymmena har ett övergolv av stålglättad betong lagts in i syfte att bibehålla den industriella karaktären.

201 har betongstomme medan den något senare byggda 202 har en pelarstomme av nitat järn. Den senare har i senare tid under 1900-talets senare del, då byggnaden fungerat som lagerhotell, klätts in av brandskäl. I samband med renoveringen har inklädnaden tagits bort i vissa lokaler och bibehållits i andra. Där dessa för byggnadens rum så karaktärskapande pelare har frilagts innebär det att en kvalitet tillförts.

Forskningscentrum (415)

Detta nätta hus 415 benämndes forskningscentrum p.g.a. att det uppfördes som första steget i en betydligt större planerad anläggning som aldrig kom att förverkligas. Byggnaden är dock ett stycke god modernistisk arkitektur och som representant för företagets produktutveckling har det bedömts ha den högsta nivån kulturhistoriskt värde – "Kulturhistoriskt mycket värdefull byggnad, vars bevarande är synnerligen angeläget". Därför är det olyckligt att antikvarisk medverkan saknats under skiss, projekterings-, och byggskedena.

I samband med den andra parallella arkitekttävlingen för områdets utveckling lanserade arkitekter på Nyréns idén om att, via en kontorslamell (420), länka samman denna byggnad med hus 411. I förslaget finns en länk eller distans mellan det nya huset och 415 vars syfte var att volymen även fortsättningsvis skulle uppfattas som självständig och den skulle därmed, trots tillbyggnaden, bibehålla sin arkitektoniska integritet. Under projekteringen valdes i stället en sammanbyggnad där nybyggnadens långsida byggs dikt an mot den mindre och lägre byggnadens gavel. Ur kulturhistorisk synvinkel var detta en mindre lyckad lösning; i det att nybyggnaden tillåts dominera på den ursprungliga byggnadens bekostnad. Den nya byggnadens långsida är emellertid gult putsad där den ansluter mot 415:s mörkt röda tegel. Det nya husets västfasad fungerar därmed som fond och lyfter fram 415:s volym och materialitet. Byggnadens exteriör har alltså påverkats på två avgörande sätt: dels har den f.d. vaktkuren vid entrén rivits, dels har gaveln motbyggts varvid korridorfenster och del av yttervägg avlägsnats.

Det representativa trapphuset (dimensionerat för en planerad större byggnad som aldrig genomfördes i sin helhet) har tagits tillvara och används som intern kommunikation i hus 415.

Ombyggnaden har inneburit att kontorsvåningarnas planlösning ändrats från korridor med labbrum på vardera sidan till helt öppna kontorslösningar. I den ursprungliga flexibla planlösningen var det möjligt att ta bort eller flytta de ursprungliga mellanväggarna mellan fasta lägen. Rester av ursprunglig inredning har avlägsnats i samband med ombyggnaden.

Verkstadskontoret (206) och del av maskinverkstad (202)

I det f.d. verkstadskontorets bottenvåning och del av 202 (se ovan) har en möbelbutik inrymts 2005.

Enligt beställaren var det nödvändigt att förse byggnaden med ur fasadlivet framspringande, glasade skylytor. Skälet var att lokalen har ett, ur handelssynpunkt, ofördelaktigt läge. Ur kulturhistorisk synvinkel var detta en sämre lösning eftersom ursprungliga tegelfasader motbyggdes och ursprungliga träfönster avlägsnades. Å andra sidan innebar användningen att de tunga murpelarna och f.d. ytterväggarna av tegel inne i lokalen snarare blev en resurs än ett problem: varför frågan om att avväxla och avlägsna inte blev aktuell.

Expo (408)

Denna utställningsbyggnad har varsamt byggts om 2005 och inretts till Showroom för möbel- och inredningsdesign. Varsamt därför att den ursprungliga funktionen som utställningshall lever vidare i byggnaden om än i annan form.

Vanprydande, sentida inbyggnad av entré till souterrängvåning har rivits till förmån för en ny mer diskret väderskyddad entré kombinerad med utrymning. Däremot har man inte tagit tillfället i akt att återge ursprungliga fönsterpartier dess ursprungliga utseende genom att avlägsna sentida plåtbeklädnad och renovera. Den interiöra formgivningen är djärv vilket, ur kulturhistorisk synvinkel, tyvärr inneburit att några av byggnadens grundkvaliteter har negligerats eller till och med motverkats.

Provningsverkstaden (404)

Denna modernistiska verkstadsbyggnad har varsamt byggts om 2005 och inrymmer numera en gymnasieskola med designinriktning. Varsamt därför att ursprungliga rumsvolymer i stor utsträckning har kommit till användning. Traverser har bibehållits.

Exteriört har t.ex. i sen tid utbytta dörrpartier ersatts med partier med ritade partier vars utformning tar avstamp i ursprunglig utformning. Detsamma gäller det helt nya fönsterbandet i västfasaden som erinrar om det ursprungliga fönsterbandet nedanför samtidigt som det har ett eget uttryck.

Laboratoriet (414)

Denna nätta, modernistiska byggnad med torn har byggts om till restaurang 2005 -06. Användningen i sig har inneburit en kanske allt för genomgripande ombyggnad för att de kulturhistoriska värdena fullt ut skulle kunna tas tillvara.

Ursprungliga stålprofilfönster har bibehållits och byggnaden har putsats om med puts som avfärgats i ockra. Den fläktanläggning som byggnaden försetts med har placerats på byggnadens tak vilket dels är en avsevärt stor volym, dels har fläkten klätts med en illa utformad plåtinklädnad. Interiört har den höga rumsvolymen tagits väl tillvara.

Relationen mellan befintlig bebyggelse och tillägg

Stadsförnyelseprocessen i Atlas Copcos f.d. industriområde har sedan starten 1998 drivits vidare i en jämn och stadig takt. På senare år har emellertid utbyggnadstakten intensifierats.

Principen för områdets utveckling är en utbyggnadsstrategi snarare än en gestaltad idé. Detta gör processen mer flexibel och möjligen mindre sårbar. Vi kan inte i dag säga hur området i sina enskildheter kommer att se ut om några år. Däremot vet vi vad som hittills åstadkommit.

I Sickla är de arkitektoniska tilläggens gestaltning samtida och av hög kvalitet vilket i lyckliga fall innebär att ett nytt, nära nog oförutsett värde uppkommer när gammalt och nytt integreras. Detta värde är frukten av mötet mellan fysisk kulturhistoria och samtida arkitektur. Genom historien har området vuxit på detta sätt: genom sakligt formade tillägg som vart och ett varit barn av sin tid.

Å ena sidan har varsamma renoveringar, som den av Dieselverkstaden, genomförts: å andra sidan har mer utmanande tillägg som påbyggnaden av Luftverkstaden genomförts. Genom det nya innehållet i Dieselverkstaden har en för Nacka betydelsefull byggnad kunnat återfå något av sin forna mening. Påbyggnaden av Luftverkstaden var ur kulturhistorisk värdesynpunkt tvivelaktig men med fog har det sagts att byggnadens nya utformning har gett den och stadsdelen en arkitektonisk lyftning. Dessutom har den befintliga byggnadskroppens kulturhistoriska värde respekterats och återskapats. Den befintliga byggnaden har således fått behålla sin karaktär men den har inte förvanskats som en följd av om- och tillbyggnad. Det är annars är allt för vanligt att beställare och arkitekter inte förmår att ta till sig en befintlig byggnads karaktär och därför gör om den: gör den, som man tror, mer modern. Därmed är både Dieselverkstaden (201, 202), Luftverkstaden (212, 213), Expon (408) och Designgymnasiet (404) exempel på "lyckliga" möten mellan gammalt och nytt.

Även det sätt på vilket kontorshuset Ångpannan (203) infogats i bebyggelsestrukturen är ett exempel på ett lyckat möte. Byggnaden kontrasterar kraftigt mot intilliggande byggnader men inordnar sig ändå i områdets bebyggelsetradition med fasader av tegel och en nymodernistisk gestaltning som för vidare traditionen i området från Bengt Hidemarks Expo (408), Provningsverkstad (404) och Forskningscentrum (415).

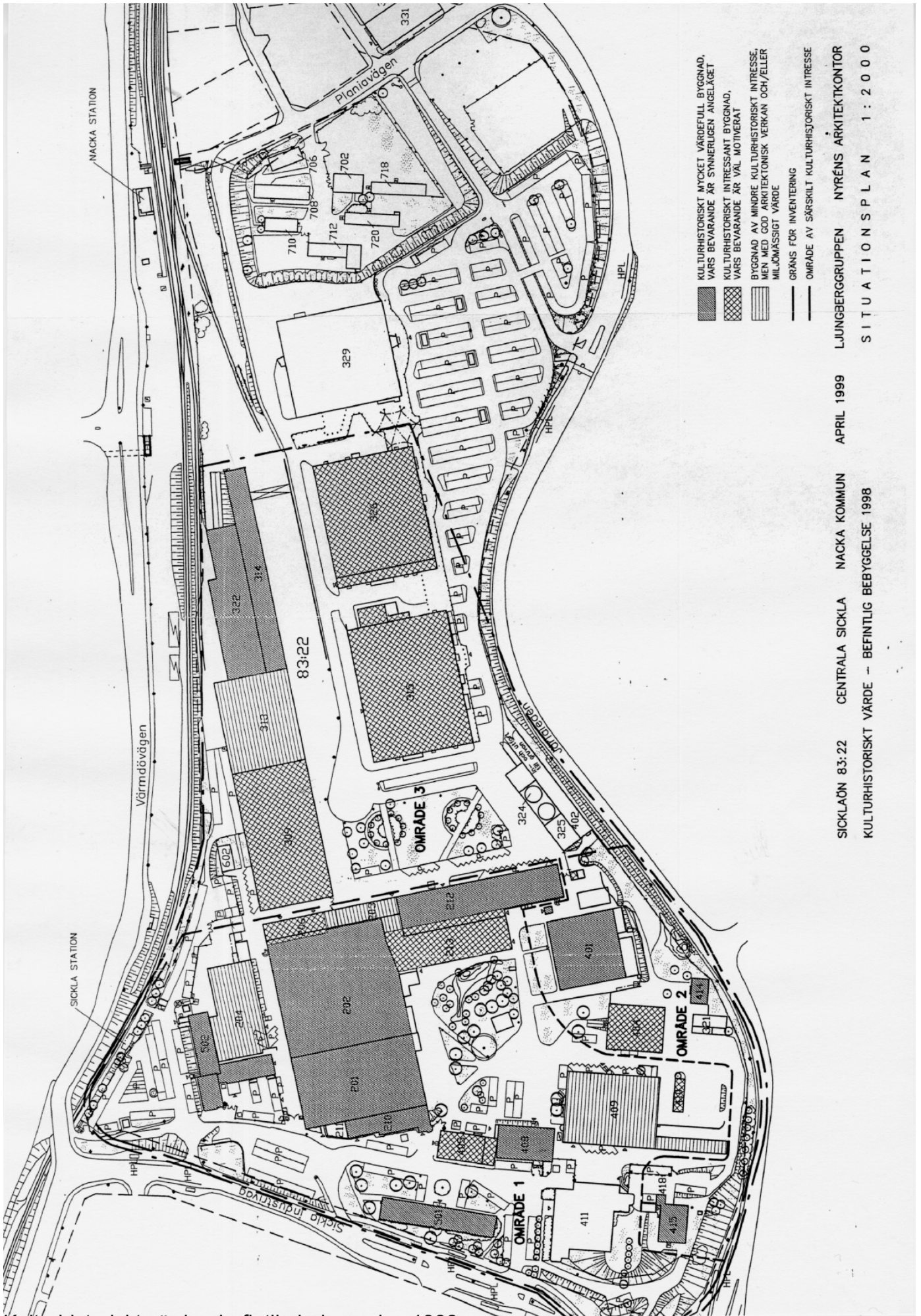
Parkeringshuset (401) är byggt på en plats som är känslig genom sitt läge vid Marcusplatsen. Den arkitektoniska komposition, från 1940-talet, som föregick parkeringshuset tog näring ur kontrasten mellan höga och låga byggnader. Parkeringshuset är högre, har en annan planform och fasadmaterial som kontrasterar mot befintlig bebyggelse.

NOTER

¹ I klassificeringen *Kulturhistoriskt värde – befintlig bebyggelse 1998* har 213 mellanvärdet "Kulturhistoriskt intressant byggnad, vars bevarande är väl motiverat" medan 203 har det lägre värdet "Byggnad av mindre kulturhistoriskt intresse, men med god arkitektonisk verkan och/ eller miljömässigt värde".

² När verkstadsgården anlades som park tecknades en åt väster halvrund planform avgränsad av vägar och inneslutande, gräsmattor, planteringar och träd.

³ Fönstrens ursprungliga konstruktion: enkelbåge utan gångjärn fäst i karm, dubbelglas d.v.s. ett glas på bågens utsida och ett glas på bågens insida. Vid renoveringen försågs fönstren med gångjärn och bågens inre glas avlägsnades eftersom en innerbåge ändå monterades.

- KULTURHISTORISKT MYCKET VÄRDEFULL BYGGNAD,
 VARS BEVARANDE ÄR SYNNERLIGEN ANGELÄGT
- KULTURHISTORISKT INTERESSANT BYGGNAD,
 VARS BEVARANDE ÄR VAL MOTIVERAT
- BYGGNAD AV MINDRE KULTURHISTORISKT INTERESSE,
 MEN MED GOD ARKITEKTONISK VERKAN OCH/ELLER
 MILJÖMÄSSIGT VÄRDE
- GRÄNS FÖR INVENTERING
- OMRÅDE AV SÄRSKILT KULTURHISTORISKT INTERESSE

SICKLAÖN 83:22   CENTRALA SICKLA   NACKA KOMMUN   APRIL 1999   LJUNGBERGGRUPPEN   NYRÉNS ARKITEKTKONTOR
 KULTURHISTORISKT VÄRDE – BEFINTLIG BEBYGGELSE 1998   SITUATIONSPLAN 1:2000

Kulturhistoriskt värde - befintlig bebyggelse 1998

309 Simbaverkstaden

309 Simbaverkstaden

206/del av 202, nuvarande Indori möbler m.fl

Sickla galleria rymmer byggnaderna 313, 314, 322

201-202 Montering och maskinverkstad (nuvarande Dieselverkstaden och Astoria)

414 Laboratorium (Fallhammare)

404 Provningscentral

Bebyggelsestrukturer. Atlas Copco industriområde 1973. Ur *Atlas Copco 1873-1973*